

Säravad leedid ja aurav tee

Tiina Leemets

Kirjutaja ei saagi teada, kellele tõi pealkirja algus vaimusilma ette kaunid daamid ja kellele eredad lambid. Ilma kontekstita on ühtviisi õigustatud mõlemad: ainsus võib olla nii leedi (vana mugand inglise sõnast *lady*) kui ka leed (uus mugand inglise lühendist LED). Viimast kohtab esialgu küll pigem liitsõnades (leedlambid, leedvalgus) kui omaette.

Eesti keele häälduspärane kirjaviis tähendab igapäevasuhtluses vajalike laensõnade kirjapildi mugandamist (eksootilisemad jäävad tsitaatsõnadeks, mida kirjutame algkujul kursiivis). Harvem saab uus sõna võõrkeele lühendist, nagu ka UFOst sai ufo ja VIPist vipp.

1925. aastal õpetas õigekeelsussõnaraamat kirjutama *cello* asemel tšello ja *chirurg*'i asemel kirurg, 1937. aastal *jazz*'i asemel džäss. Uuel sajandil oleme jõudnud harjuda, et inglise *smoothie* on eesti keeles smuuti (või mahedik), *blog* on blogi ja prantsuse *crêpe* on krepp, olgu ta riie või pannkook.

Tavapärasest rohkem tulebki kahtlejad julgustada juhul, kui uus mugand näeb välja nagu vanem teise tähendusega sõna. Homonüümia on keeles tavapärase nähtus: eri aegadel eri teid pidi keelde jõudnud sõnad võivad lõpuks omandada ühesuguse kuju. Matt võib ainuüksi kirjakeeles olla vaibataoline ese, maleseis, endisaja õõnesmõõt või omadussõnana läiketu. Toll võib olla pikkusmõõt või kaubaveomaks, troll elektrisõiduk või mäevaim, nüüdisajal ka veebiprovokaator. Muu on ammust ajast ka Hiina pinnamõõt ja suu Prantsuse rahaühik. Aastakümnete eest kaheldi, kas poliitikas saab teha *lobby* asemel lobi, mille kõnekeelne homonüüm tähendab lahjavõitu toitu.

Osahomonüümidel langeb kokku mõni vorm. On olemas viis : viisi ja viis : viie, ehe : ehte ja ehe : eheda ning leedi : leedi ja leed : leedi. Uuemaid osahomonüüme on veel rokk : roki, räpp : räpi ja

laim : laimi, mille puhul mõnd on heidutanud rokk : roka, räpp : räpa ja laim : laimu. Lapsi sõime viies ei paista küll kedagi häirivat, et meil on ka sõim : sõimu – mõlema sõnaga on harjutud kohe emakeelt omandades.

Täishomonüümidest on ebalust tekitanud vokk (vokkpann, vokiroad, köögiviljavokk jt). Teame, et vokk on ketrusriist. Aga kui paljudes tänapäeva kodudes need kaks vokki kõrvuti seisavad, nii et päriselt aru ei saaks, millest jutt käib?

Homonüüme ei ole mõtet peljata. Kasutuses eristab neid kontekst ja sellest pole pääsu ka vanade tuttavate sõnade puhul. Aurav tee on enamasti tass kuuma jooki, kuid võib olla ka asfalt palaval suvepäeval pärast vihmahoogu.

Postimees 14. IX 2019